

VU Research Portal

Zwart Nederlands. Het college voortgezet

Noordegraaf, J.

published in

Nieuwsbrief voor afgestudeerden van de Opleiding Nederlands van de Vrije Universiteit te Amsterdam
2015

document version

Peer reviewed version

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Noordegraaf, J. (2015). Zwart Nederlands. Het college voortgezet. *Nieuwsbrief voor afgestudeerden van de Opleiding Nederlands van de Vrije Universiteit te Amsterdam*, 2015(38), 35-37. [10].

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

This is a postprint of

Zwart Nederlands. Het college voortgezet

Noordegraaf, J.

Nieuwsbrief voor afgestudeerden van de Opleiding Nederlands van de Vrije Universiteit te Amsterdam, 2015(38), 35-37

Published version: no link available

Link VU-DARE: <http://hdl.handle.net/1871/53811>

(Article begins on next page)

Zwart Nederlands. Het college voortgezet

Jan Noordegraaf

Vorig voorjaar was ik op bezoek bij een vroegere VU-student Nederlands op het mooie eiland Curaçao. Bij die gelegenheid liet ik me ook rondleiden in het Slavernijmuseum te Willemstad. Na ruim twee uur indringend toegesproken te zijn door een enthousiaste jonge Curaçaose gids verliet ik deze historische locatie niet zonder enig gevoel van opluchting, maar wel ‘zwaar met schuld belaan’, zoals vroegere generaties Hollanders in een andere context gezegd moeten hebben. Op Curaçao word je als taalkundige uiteraard continu met het slavernijverleden geconfronteerd aangezien er overal Papiaments gesproken wordt. Wijlen Frank Martinus Arion (1936-2015) heeft indertijd aan het ontstaan van het Papiaments zijn Amsterdamse proefschrift gewijd, *The Kiss of a Slave. Papiamentu's West-African Connections* (1996). Het Papiaments kent een complexe wordingsgeschiedenis, waarin Afro-Portugees sprekende slaven een belangrijke rol hebben gespeeld.

Het is nog niet zo lang geleden dat er aan onze opleiding enkele malen een neerlandistisch werkcollege gegeven is over een andere talige erfenis van het Nederlands kolonialisme uit de vroegmoderne tijd. Ik doel hier op de colleges over het zogenoemde Leeg Duits (‘Laag Duits’ of ‘Low Dutch’), een variëteit van het Nederlands die in de Amerikaanse staten New Jersey en New York gesproken is tot in de eerste decennia van de twintigste eeuw. Over de resultaten van die werkcolleges heb ik in binnen- en buitenland gerapporteerd, zoals dat hoort. In het licht van mijn Curaçaose ervaring is één interessant aspect daarbij duidelijk niet aan de orde geweest, en dat is de manier waarop de slaven van de toenmalige plantagehouders het Leeg Duits van hun meesters hebben gehanteerd. ‘The Negro slaves of the Dutch generally learned the speech of their masters’, zo heet het in de literatuur.

Inderdaad, in Noord-Amerikaanse kranten uit de achttiende eeuw zoals de *New-York Gazette* of de *American Weekly Mercury*, vind je met enige regelmaat advertenties waarin een beloning wordt uitgelooft voor het terugbrengen van een weggelopen slaaf. Van die slaven worden we niet alleen geïnformeerd over

hun kleding, karaktertrekken, littekens en eventuele andere misvormingen. In een aantal gevallen wordt er namelijk ook bij verteld welke talen ze kunnen spreken. Van sommige weggelopen slaven wordt nadrukkelijk gezegd dat ze [36] ‘Low Dutch’ kunnen spreken. Een bijvoorbeeld ‘speaks both low Dutch and English’, terwijl Tone ‘talks good English and Low Dutch’. Een andere slaaf ‘reads pretty good Low Dutch’, en een volgende blijkt weer ‘some broken Low Dutch’ te kennen. Dit is in overeenstemming met wat al vaker is opgemerkt: ‘The Negro slaves of the Dutch generally learned the speech of their masters’.

De kanttekening die daarbij hoort, is deze: die slaven hebben aan dat Leeg Duits een eigen karakter gegeven. Ze spraken, zo blijkt uit de literatuur, *nêxer dâuts*, een term die tegenwoordig om begrijpelijke redenen wel weergegeven wordt met ‘black Dutch’, ‘zwart Nederlands’. De vraag is nu in hoeverre dit ‘zwart Nederlands’ verschilde van het door slavenhouders gesproken Leeg Duits, dat inmiddels ook al sterk van het contemporaine Europese Nederlands was gaan afwijken. Veel is er niet van genoteerd, zeker niet door (voormalige) slaven. De Leidse hoogleraar D.C. Hesseling (1859-1941), bekend creolist, hoopte nog in 1913 via veldwerk van een Amerikaanse collega ‘een staaltje van een gekreoliseerde vorm van het dialect [*sc.* het Leegduits]’, dat toentertijd nog ‘door een kleine kolonie van oude negers’ gesproken werd’, ter beschikking te krijgen, voorbeelden dus van de ‘negro variant of the dialect’, maar dat is hem uiteindelijk niet gelukt.

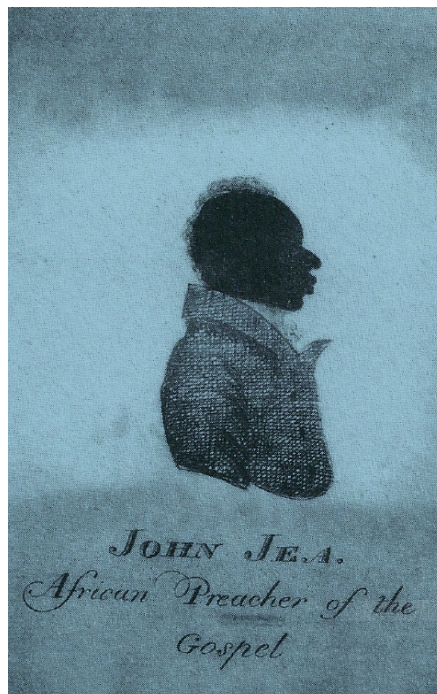
Een vroege attestatie van Zwart Nederlands vinden we in het volgende korte verslag van Alexander Hamilton (1712-1756), een van oorsprong Schotse arts die zich in Baltimore had gevestigd. Hij reisde in het voorjaar en de zomer van 1744 door de oostelijke gebieden van wat later de Verenigde Staten zouden worden. Op weg naar New York City ontspan zich – het is vrijdag 15 juni 1744 – een opmerkelijke dialoog tussen Hamiltons reisgenoot, de slaaf Dromo, en een locale zwarte vrouw:

Dromo, being about twenty paces before me, stopped at a house, where, when I came up, I found him discoursing a negroe girl, who spoke Dutch to him. ‘Dis de way to York?’ says Dromo. ‘Yaw, dat is Yarikee,’ said the wench, pointing to the steeples. ‘What devil you say?’ replies Dromo. ‘Yaw, mynheer,’ said the wench. ‘Damne you, what you say?’ said Dromo again. ‘Yaw, yaw,’ said the girl. ‘You a damn black bitch,’ said Dromo, and so rid on.

‘Yaw, dat is Yarikee’, zegt de vrouw. Dat is ‘Dutch’, noteert Hamilton. Sommige taalkundigen houden het erop dat deze zin een voorbeeld is van de ‘negro’ variant van het Leeg Duits.

Het verschil tussen het Leeg Duits en het Europese Nederlands uit de vroege negentiende eeuw komt impliciet aan de orde in het relaas over de slaaf John Jea (1773 – na 1817), die op een wel heel bijzondere manier de Bijbel in het Nederlands leerde lezen.

Hij was afkomstig uit het zuiden van Nigeria. Bijzonderheden over het leven van Jea zijn te vinden in de autobiografie die hij rond 1815 in Engeland dicteerde aan een ‘amanuensis’ en die omstreeks 1816 in Portsmouth verscheen onder de titel *The Life, History, and Unparalleled Sufferings of John Jea, the African Preacher*. Jea vertelt dat hij als kleine jongen [37] – hij was nog geen

drie jaar oud – met het hele gezin naar New York werd getransporteerd. Hij werd in eerste instantie slaaf bij een familie van Nederlandse afkomst, Albert en Annetje Terhune uit Flatbush in Kings County, Brooklyn. Die waren lid van de Dutch Reformed Church. Jea en zijn familieleden werden te werk gesteld als ‘field slaves’; ze moesten werken op de plantage die bij deze ‘Dutch farm’ hoorde. Omstreeks 1778, rond z’n vijftiende dus, bekeerde John Jea zich tot het christendom, maar zijn toenmalige meester weigerde toch om hem vrij te laten. Nadat Jea zes weken lang in een geestelijke crisis had verkeerd, verscheen ’s nachts aan hem een engel met een geopende Bijbel in de hand. Het duistere vertrek werd plotseling licht en de engel sprak tot hem: ‘Thou hast desired to read and understand this book, and to speak the language of it both in English and in Dutch; I will therefore teach thee, and now read’. De engel leerde de ongeletterde John Jea toen het eerste hoofdstuk van het Johannesevangelie te lezen, in beide talen. Er voltrok zich een soort Pinksterwonder dat oudere VU-

adepten zal aanspreken: Jea kon nu het Woord lezen, begrijpen en spreken, ‘both in the English and Dutch languages’. Eenmaal vrij man, in 1789, werd Jea rondreizend prediker. Hij verdiende de kost als matroos en scheepskok, en op zijn talrijke transatlantische reizen deed hij ook Nederlandse havens aan zoals Amsterdam, Rotterdam en Den Helder. Hij vertelt dat hij onder meer in Amsterdam een heel jaar het evangelie heeft verkondigd, ‘in their own language’, en niet zonder succes, zegt hij zelf.

‘In their own language’, dat is een intrigerende opmerking, want Jea had nooit Europees Nederlands geleerd. Een zwarte man die in het Amsterdam van het begin van de negentiende eeuw het evangelie verkondigt in een merkwaardig overzees dialect, dat moet voor de tijdgenoten een op z’n minst opvallend gebeuren zijn geweest. Maar in kranten of tijdschriften uit die tijd heb ik geen vermelding van het optreden van de zwarte prediker kunnen vinden. En in zijn boek geeft Jea geen enkel voorbeeld van het soort Nederlands dat hij sprak. Maar toch. Aan zijn secretaris dicteerde Jea onder meer deze Engelse zin: ‘The captain coming to me, said, “How do you come on?”. I told him, that I was tired and wanted to get home’. De vroegere deelnemers aan de werkcolleges Koloniale Linguïstiek zullen de vraag ‘How do you come on’ onmiddellijk herkennen als een Engelse vertaling van ‘Hoe kom je an?’, een welbekende Leeg Duitse uitdrukking, die zoveel betekent als: hoe maak je het? Deze uitdrukking is onder meer opgetekend door de Amerikaanse taalkundige John Dyneley Prince (1868-1945), die in 1910 na het nodige veldwerk de laatste resten van het Leeg Duits enigszins uitgebreid in kaart heeft gebracht. Maar over het Leeg Duits of het Zwart Nederlands van John Jea valt uit zijn autobiografie verder weinig op te maken, is de conclusie van deze squib.

Gelukkig zijn er voor geïnteresseerde neerlandici nog een paar andere opmerkelijke Noord-Amerikaanse bronnen beschikbaar. Het college kan dus gewoon in andere vorm worden voortgezet. Wordt vervolgd, heet dat dan in de aftiteling.